

PROFESNÍ ROLE UČITELE ODBORNÝCH PŘEDMĚTŮ V RÁMCI CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

PROFESSIONAL ROLE OF TEACHER OF VOCATIONAL SUBJECTS IN CONTEXT OF LIFELONG EDUCATION

R. DYTRTOVÁ¹

Abstrakt

Kurikulární reforma odborného vzdělávání je spojena i s důležitými změnami v oblasti středních odborných škol. Tyto školy začínají být vnímány jako instituce, které mohou nabízet další vzdělávání dospělých. V souvislosti s transformací odborných škol na instituce, které se budou podílet na rekvalifikacích v závislosti na strategii celoživotního učení, se mění i profesní role učitele. Profesní identita učitele se vytváří postupně během jeho působení ve škole.

Klíčová slova

učitel, profesní role, celoživotní vzdělávání, odborné školy

Abstract

The curricular reform of vocational education brings the important changes in the field of vocational schools. These schools are seen as institutions which ensure continuing adult education. Professional role of teacher changes in the context of transform the vocational schools to institutions, which will have a part of the retraining, depending on the lifelong learning strategy. Professional identity of teacher has been formed during his pedagogical work at school.

Key words

teacher, professional role, lifelong education, vocational schools

Úvod

Kurikulární reforma školství v ČR kulminuje v roce 2009 reformou odborného vzdělávání. Tato reforma spočívá především v realizaci dvoustupňové tvorby kurikula na státní a regionální úrovni. Takto reformované

¹ doc. PhDr. Radmila Dytrtová, CSc., Institut vzdělávání a poradenství ČZU v Praze, Praha - Malá Chuchle,
e-mail: dytrtovar@ipv.czu.cz

odborné vzdělávání se stává základem pro další rozšiřování odborné kvalifikace v rámci celoživotního učení.

Celoživotní učení je fenoménem současné vzdělávací teorie a perspektivní aktivitou každého, kdo má zájem o společenské a profesní uplatnění. Za posledních 20 let je nejnápadnější pobídkou pro další rozvoj vzdělávání dospělých změna ekonomiky doprovázená změnou trhu práce. Roste konkurence a podoba tradičních zaměstnání se mění díky globalizaci a rozvoji nových technologií. Celoživotní vzdělávání dospělých často musí reflektovat tuto skutečnost a zabývat se připraveností k zaměstnání. S tím bývá spojeno rozvíjení kompetencí pracovníků k výkonu profese.

Celoživotní učení je chápáno jako kontinuální proces, který provází člověka po celý život. Každému z nás se nabízejí možnosti se vzdělávat v souladu s našimi potřebami, schopnostmi a zájmy. Formální vzdělávací systém je základem celoživotního učení, který je možné rozvíjet a prohlubovat na základě vlastního výběru. Přesnou vizi celoživotního učení přináší dokument *Strategie celoživotního učení*: Poskytnout všem skupinám populace v průběhu celého života příležitosti k získávání a uznávání kvalifikací použitelných na trhu práce a ke zdokonalování klíčových kompetencí potřebných pro uplatnění v pracovním, občanském i osobním životě. Rozpracováním *Strategie celoživotního učení* se zabývá zejména operační program *Lidské zdroje a zaměstnanost*. Strategické směry jsou pak konkretizovány *Implementačním plánem Strategie celoživotního učení*, který byl schválen vládou v lednu 2009.

Celoživotní vzdělávání

Celoživotní vzdělávání je cíleno především na zaměstnatelnost, osobnostní rozvoj, na sociální soudržnost a aktivní občanství. Zaměstnatelnost je chápána jako schopnost nalézat zaměstnání a permanentně se uplatňovat na trhu práce u nás i v Evropě.

Strategické směry byly rozpracovány do opatření pro tři sektory vzdělávání:

- sekundární všeobecné,
- sekundární odborné,
- terciární.

Společné pro uvedené sektory jsou tyto cíle:

- podporovat otevřenost a prostupnost mezi studijními programy vzdělávacích sektorů,
- podporovat jejich propojitelnost na další vzdělávání,
- usnadnit přechod a uplatnění absolventů v praxi.

Uvedené cíle byly pro oblast odborného vzdělávání konkretizovány Národním ústavem odborného vzdělávání v Praze a zpracovány v rámci kurikulární

reformy v souladu s kreditním systémem ECEVET (*European Credit Transfer System for VET*) a se Zákonem 179/2006 Sb. *O ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání*. V rámci odborného vzdělávání jde především o zavedení *Národní soustavy kvalifikací*, o podporu modulového systému organizace vzdělávacích programů odborného vzdělávání umožňující horizontální i vertikální prostupnost a propojitelnost na další vzdělávání, spolu s uznáváním dosažených kvalifikací a kreditů. Mimo jiné jsou preferovány praxe studentů v rámci EU, podporován vznik center odborné přípravy zaměřených i na kurzy dalšího vzdělávání a v rámci odborné školy je žádána poradenská kariérní podpora jejich absolventů apod.

V průběhu českého předsednictví EU byla nastíněna vize priorit vzdělávací politiky Evropské unie do roku 2020. Pracovní program ET 2020 (Education and Training 2020) kromě vize vzdělávání v Evropě obsahuje čtyři strategické cíle zaměřené na celoživotní učení:

- celoživotní učení realizovat,
- zlepšit kvalitu a efektivitu vzdělávání i odborné přípravy,
- prosazovat sociální soudržnost a aktivní občanství,
- zaměřit se na tvořivost a inovace, na podnikatelské schopnosti na všech úrovních vzdělávání a odborné přípravy.

Podle evropských referenčních ukazatelů v roce 2020, by mimo jiné, mělo mít minimálně 40% obyvatel Evropy ve věku 30-34 let dokončené terciární vzdělání a alespoň 15% dospělých by se mělo zapojit do různých forem celoživotního učení. Pro Českou republiku to znamená počty zapojených účastníků dalšího vzdělávání alespoň zdvojnásobit.

Různé výzkumy v oblasti celoživotního vzdělávání dokladují, že trvalý význam pro celoživotní učení mají instituce. Institucionální charakter dalšího vzdělávání má zejména vzdělávání odborné. Je nabízeno jak vysokými, tak středními školami. Kritériem hodnocení studia dospělých je jeho efektivita a kvalita, která bývá zajištěna profesionalizací vzdělávání dospělých v institucích, kde je vnímáno vzdělávání jako proces plánovaný, obsahově a časově strukturovaný a realizovaný systematicky a didakticky správně. Vzdělávání dospělých má svá specifika, což vyžaduje dobrou připravenost instituce, která se rozhodne nabízet své služby v této oblasti. Zejména střední školy, jejichž působnost v dané lokalitě vymezuje zaměřenost studia podle zájmu a požadavků praxe, by se měly, pokud se rozhodnou využít svou kapacitu k dalšímu odbornému vzdělávání, připravit na způsoby tohoto vzdělávání a na zcela jiný přístup k vzdělávanému dospělému než k mládeži. Je nutné řešit optimální způsob jak transformovat alespoň z části střední odborné školy na instituce, které se budou významněji podílet na rekvalifikacích a dalším odborném vzdělávání, a jak využít jejich volnou kapacitu personální i prostorovou, která je spojena s dlouhodobým úbytkem žáků na těchto školách.

Pro roli vzdělavatele dospělých je nutné připravit současné učitele odborných předmětů. Seznámit je nejen se specifiky cílové skupiny, ale také s možnostmi využívání moderních výukových prostředků a metod i způsobů sebevzdělávání studentů z řad dospělých zájemců o studium na základě připravovaných studijních opor a metod kontroly studijních výsledků – nejčastěji v podobě testů. Jak tyto testy a studijní opory vytvořit a jak je používat v procesu vzdělávání dospělých je rovněž součástí přípravy učitelů středních odborných škol na jejich novou pedagogickou roli v souvislosti se strategií celoživotního učení a v dalším profesním vzdělávání.

Profesní role učitele odborných předmětů

Vzdělavatel dospělých ve vzdělávacím procesu má významnou úlohu, která spočívá v naplnění vzdělávacích cílů daného studijního programu. Významným prostředkem k naplnění tohoto cíle jsou jeho manažerské schopnosti a další osobnostní předpoklady. Významným předpokladem pro výkon této profese je potřebné vzdělání. Odborníci se shodují, že mezi osobnostní charakteristiky příznačné pro vzdělavatele dospělých by měla patřit vedle odbornosti, kreativita a flexibilita, asertivita, zdravé sebevědomí, dominance, organizační schopnosti, spolehlivost a mravní bezúhonnost, komunikační a řečnické schopnosti, empatie, schopnost zaujmout a nadchnout, schopnost sebereflexe. Výhodou je i smysl pro humor, příjemný zevnějšek a vystupování.

Tyto vlastnosti bezpochyby patří k profesionalitě osobnosti, jejímž úkolem je vzdělávání dospělých.

Vzdělavatel dospělých v rámci vzdělávacího procesu plní řadu pedagogických rolí, které jsou zahrnuty v rámci profesní kvalifikace vzdělavatele dospělých. Mezi tyto role náleží role poradce, manažera, lektora, projektanta, diagnostika, výzkumníka, supervizora a další.

Požadavky na profesní kvalitu vzdělavatele dospělých můžeme rozdělit na oblast přípravnou a realizační:

- Pro oblast přípravnou požadavky na profesní kvalitu představují systematické znalosti oboru, který vzdělavatel vyučuje, dovednosti transformovat poznatky příslušných vědních oborů do vzdělávacích obsahů vyučovacích disciplín, dovednost transformovat metodologii poznání daného oboru do způsobu myšlení vzdělávaných, dovednosti vyhledávat a zpracovávat informace pro oblast vyučovaného oboru, dovednost integrovat mezioborové poznatky a vytvářet interdisciplinární vazby a dovednost vytvářet vlastní výukové projekty.
- Požadavky na profesní kvalitu v rámci oblasti realizační se týkají zvládnutí strategie vzdělávání a učení, dovednosti použití metodických nástrojů, vědomosti jak didaktické, tak z oblasti sociální a psychologické teorie ve vztahu k formování a vzdělávání osobnosti vzdělávaného, vědomosti

a dovednosti diagnózy a hodnocení výkonu vzdělávaného, dovednost ovládní prostředků pedagogické komunikace, dovednosti vytváření příznivé atmosféry vzdělávání v týmu, dovednosti reflexe vzdělávacích potřeb, motivů vzdělávaných osob k učení a změn vzdělávacích podmínek.

Závěr

Zejména střední školy, jejichž působnost v dané lokalitě vymezuje zaměřenost studia podle zájmu a požadavků praxe, by se měly, pokud se rozhodnou využít svou kapacitu k dalšímu odbornému vzdělávání, připravit na způsoby tohoto vzdělávání a na zcela jiný přístup k vzdělávanému dospělému. Je nutné řešit optimální způsob jak transformovat alespoň z části střední odborné školy na instituce, které se budou významněji podílet na rekvalifikacích a dalším odborném vzdělávání (např. svých absolventů), a jak využít jejich volnou kapacitu jak personální, tak prostorovou, která je spojena s úbytkem žáků na těchto školách. Pro pedagogické role vzdělavatele dospělých je nutné připravit současné učitele odborných předmětů. Seznámit je nejen se specifiky cílové skupiny, ale také s možnostmi využívání metod sebevzdělávání na základě připravovaných studijních opor a metod kontroly studijních výsledků.

Vysoké školy, které se zabývají přípravou učitelů odborných předmětů, by se v rámci dalšího vzdělávání měly zaměřit na profesní růst učitelů středních odborných škol na jejich nové pedagogické role v souvislosti se strategií celoživotního učení a dalšího profesního vzdělávání.

Literatura

BENEŠ, M. 2008. *Andragogika*. Praha : Grada, 2008. 127s. ISBN 978-80-247-2580-2.

DYTRTOVÁ, R. The Efficiency of Activity-Aided Teaching Using an E-learning Program in Agrochemistry as a Bachelor Degree Subject, *Journal of Efficiency and Responsibility in Education and Science*, Vol. 1, No. 2, ISSN: 1803-1617, pp 1-11, [on-line] www.eriesjournal.com/_papers/article_0201.pdf [2008-10-30]

DYTRTOVÁ, R. 2008. Pedagogická role a styl učitele a studenta na vysoké škole. In Slavík, M. a kol. *Kapitoly z vysokoškolské pedagogiky*. Praha : ČZU, 2008. s. 20-30. ISBN 978-80-213-1858-8.

DYTRTOVÁ, R., BUCHAROVÁ, V., HUSOVÁ, Z. 2006. Rámcové a školní vzdělávací programy v kontextu vzdělávacích a výchovných priorit středního

odborného školství. In *Pedagogika* č.3, roč. LVI, 2006, s. 166- 172. ISSN 0031-3815.

KOFRONŮVÁ, O. 2009. Strategie celoživotního učení. In *Odborné vzdělávání*. č.1, roč. 13, 2009, s. 1-2. ISSN 1210-7387.

MOŠNA, F., BATTISTOVÁ, E. Czech republic labour market requirements on the quality of education. In Pavlovkin, J., Kučerka, M. (ed.) *Techické vzdelávanie ako súčasť všeobecného vzdelávania*. s.209-213. ISBN 978-80-8083-721-1.

SLAVÍK, M. a kol. 2008. *Kapitoly z vysokoškolské pedagogiky*. Praha : ČZU, 2008. s. ISBN 978-80-213-1858-8.

ŠTEIGROVÁ, L. 2009. Výsledek předsednictví ČR v Radě Evropské unie v oblasti vzdělávání a odborné přípravy. In *Odborné vzdělávání*. č.3, roč. 13, 2009, s. 1-3. ISSN 1210-7387.

Strategie celoživotního učení. 2007. Praha : MŠMT, 2007. ISBN 978-80-254-2218-2.

VAŠUTOVÁ, J. 2004. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno : Paido, 2004. ISBN 80-7315-082-4.

Recenzent: doc. PhDr. Vladimír Manda, CSc.